

Correctievoorschrift HAVO

2007

tijdvak 2

geschiedenis (nieuwe stijl)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
  - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, hoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
  - 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.

- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt megedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 78 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:
Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Prehistorie en Oudheid

1 maximumscore 4

Bij 1:

- Uit het antwoord moet blijken dat er waarschijnlijk sprake was van handel, omdat het onwaarschijnlijk is dat de bewoners van Drenthe zelf deze grote afstanden aflegden om hun vuursteen te halen 2

Bij 2:

- Uit het antwoord moet blijken dat de bewoners van Zuid-Limburg in deze tijd waarschijnlijk landbouwers waren, omdat voor de mijnbouw/handel een specialisatie/vaste vestigingsplaats nodig is, die de rondtrekkende jagers-verzamelaars niet hadden 2

2 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat in de tekst het wetenschappelijke denken in Griekenland naar voren komt, omdat Protagoras beredeneert dat het bestaan van goden niet op een wetenschappelijke manier te bewijzen valt.

3 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De Germaanse veroveraars trokken weer weg/lieten de Gallische cultuur in stand 1
- De Romeinse veroveraars bezetten het gebied/legden hun wetten op 1
- Doordat de Romeinen (in tegenstelling tot de Germanen) de veroverde gebieden bezet houden, dragen zij hun cultuur over aan/leggen zij hun wetten/taal/cultuur op aan de bewoners van de veroverde gebieden, wat leidt tot de verspreiding van de Romeinse cultuur 1

4 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Het verband tussen het Romeinse imperium en de verbreiding van het christendom is, dat het Romeinse imperium (snelle/veilige) contacten mogelijk maakte tussen Judea en de andere gebieden van het rijk/in het hele Romeinse Rijk dezelfde taal/latijn/grieks gesproken werd / in de vierde eeuw het christendom de staatsgodsdienst werd (en dus in het hele Romeinse Rijk werd bevorderd).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De Middeleeuwen

---

5 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

deze bron past bij (het kenmerkend aspect) de verspreiding van het christendom in Europa, omdat in de bron bisschop Bonifatius probeert de Friezen tot het christendom te bekeren.

6 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De bron is een partijdige weergave want

- de (niet-christelijke) Friezen/'heidenen' worden afgeschilderd als beulsknechten/een tierende massa 1
- Bonifatius wordt weergegeven als 'man Gods'/vredelievend/standvastig 1

- Deze eenzijdigheid kan worden verklaard uit het doel van de tekst omdat het hier gaat om een heiligenleven/een kerkelijk geschrift dat geschreven wordt om het leven van Bonifatius vast te leggen als een voorbeeld voor iedere gelovige / het boek in opdracht van een bisschop is geschreven 2

7 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is, dat de redenering uitgaat van het Friese standpunt, bijvoorbeeld dat de dood van Bonifatius geen moord was, maar een terechtstelling omdat hij heiligschennis gepleegd heeft door het omhakken van heilige bomen.

8 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Bonifatius speelde een belangrijke rol bij de bekering van de Friezen tot het christendom, waarmee hij ertoe bijdroeg dat deze gebieden (Nederland) opgenomen werden in de christelijke beschaving/onderdeel werden van de West-Europese cultuur.

Door de tijd heen

---

9 maximumscore 2

De juiste volgorde is 6, 2, 5, 1, 3, 7, 4.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, mag één scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Vroegmoderne Tijd

---

10 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- De Arabische en Italiaanse/Venetiaanse kooplieden 1
- De specerijen werden over land/via karavaanroutes aangevoerd naar Arabisch gebied, waar het door Arabische kooplieden aan Venetiaanse kooplieden werd verkocht 1
- Rond 1508 verschijnen Portugese kooplieden in de specerijenhandel/worden de specerijen door de Portugezen overzee aangevoerd 1

11 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De Portugese kooplieden trekken erop uit om *zelf* een eigen zeeweg naar Azië te zoeken. Dat is kenmerkend voor de vroegmoderne tijd, want toen ging men (op empirische wijze) onderzoeken hoe de wereld in elkaar zit/ontstond een nieuwe wetenschappelijke belangstelling 2
- Dit optreden verschilt van de middeleeuwen, want in de middeleeuwen werd het wereldbeeld van de mensen bepaald door de kerk en de toenmalige wetenschap, die hun kennis van de wereld vooral ontleenden aan de Bijbel (en de schrijvers van de oudheid) 2

12 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- Een met een juist voorbeeld gegeven verklaring voor de economische bloei van de Republiek (bijvoorbeeld dat door de handel in specerijen uit Indonesië/de handel in graan uit de Oostzee de Republiek/Amsterdam de stapelmarkt werd voor allerlei producten) 2
- Een juiste verklaring voor de bevolkingsgroei van Amsterdam die hierbij aansluit (bijvoorbeeld de stapelmarkt leverde veel werkgelegenheid op voor kooplieden/handwerkslieden/zeelieden etc. die daarom massaal naar Amsterdam trokken) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Dit benoemingsbeleid paste bij een absoluut vorst uit die tijd

- omdat de absolute vorsten ernaar streefden de macht van de adel te beperken 1
- door het bestuur in handen te leggen van door hen benoemde en betaalde regeringsambtenaren 1

Dit benoemingsbeleid hangt samen met de maatschappelijke veranderingen die het handelskapitalisme met zich meebracht

- omdat de 'derde stand'/de burgerij in deze tijd (economisch en maatschappelijk) steeds belangrijker werd (onder invloed van het handelskapitalisme) 1
- daardoor kon de koning hen (en de belasting die zij opbrachten) gebruiken om de adel uit het bestuur te weren 1

14 maximumscore 4

Uit het antwoord moet blijken dat:

- voor de traditionele absolute vorsten de ideeën van Hobbes *niet* aantrekkelijk zijn, omdat hij de uiteindelijke soevereiniteit bij het volk legt/zinspeelt op een grondwet/hun macht niet afleidt van God 2
- voor de verlichte absolute vorsten Hobbes ideeën *wel* aantrekkelijk zijn, omdat hij aan de vorsten absolute macht verleent / dit past bij de opvatting van veel vorsten 'alles voor, niets door het volk' 2

15 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Op de opvatting van Hobbes over het contract tussen het volk en de vorst/het idee van een grondwet/de volkssoevereiniteit wordt bij de democratische revoluties van het einde van de achttiende eeuw voortgebouwd om het absolutisme te bestrijden/de democratie te bevorderen 2
- Maar op het idee van de (permanente) overdracht van de macht aan één persoon wordt bij de democratische revoluties van het einde van de achttiende eeuw niet voortgebouwd, omdat dit de democratie niet dichterbij brengt 2

Moderne Tijd

---

16 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

- dit probleem bekend wordt onder de naam 'sociale kwestie' en 1
- de sociale kwestie verband houdt met de Industriële Revolutie, doordat die de arbeidsverhoudingen ingrijpend wijzigt/zorgt voor grote sociale onrust 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De machtsverhouding tussen aan de ene kant de fabrikant en opzichter en aan de andere kant de arbeiders in de fabriek is buitengewoon ongelijk / de arbeiders hebben nauwelijks rechten, terwijl de fabrikant alle macht heeft 1
- Dit blijkt uit (twee van de volgende voorbeelden): 2
  - De opzichter dwingt de arbeiders door met ontslag te dreigen de arbeidsvoorwaarden te accepteren.
  - De arbeiders richten een onderdanig verzoek (geen eis) aan de fabrikant.
  - De fabrikant en de opzichter wijzen het verzoekschrift van hun arbeiders botweg af.
  - Corzaan moest vertrekken omdat hij het heeft gewaagd een verzoekschrift in te dienen.

18 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Modernisering kan tot verbetering leiden, zoals blijkt uit de toezegging van opzichter Jongman dat, als de nieuwe papiermachine er is, het wel mogelijk zal zijn om op zondag een vrije dag te geven (en misschien nog wel een dag meer) 2
- Maar de modernisering kan evengoed tot een verslechtering leiden, als de invoering van de nieuwe papiermachine leidt tot overproductie, wat zorgt voor loonsverlaging/ontslag van overtollig geworden personeel 2

19 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Getuige Poppe Corzaan staat onder ede. Dit vergroot de betrouwbaarheid van zijn informatie, want hij kan gestraft worden als blijkt dat hij de waarheid niet heeft gezegd 2
- De zitting is openbaar. Dit verkleint de betrouwbaarheid van de informatie, want de getuige kan bang zijn om bepaalde dingen te zeggen/juist de kans grijpen om bepaalde dingen te zeggen uit angst voor zijn baas/om wraak te nemen op de baas die hem heeft ontslagen 2

20 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is, dat veel socialisten in deze tijd via een revolutie/een algemene werkstaking het kapitalistische systeem wilden omverwerpen / via een parlementaire meerderheid het kapitalisme wilden hervormen, om daarmee de positie van de arbeiders te verbeteren.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 6

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- Een juist verband tussen imperialisme en industrialisatie wat met de bron zichtbaar gemaakt kan worden (bijvoorbeeld dat Gandhi/de Indiase nationalisten India niet meer als afzetmarkt voor Britse industrieproducten willen laten gebruiken, een oorzaak van het imperialisme) 2
- Een juist voorbeeld van vormen van verzet tegen het Britse imperialisme wat met de bron zichtbaar gemaakt kan worden (bijvoorbeeld het actievoeren door een boycot van katoen door Gandhi/de Indiase nationalisten / het zoeken van steun bij de Britse arbeiders door Gandhi) 2
- Een juist voorbeeld van de rol van moderne propaganda- en massacommunicatiemiddelen wat met de bron zichtbaar gemaakt kan worden (bijvoorbeeld dat Gandhi zich laat fotograferen temidden van juichende fabriekarbeidsters, die door de boycot getroffen zijn) 2

22 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Groot-Brittannië kwam te verzwakt uit de Tweede Wereldoorlog om haar koloniën vast te kunnen houden / Groot-Brittannië kon in de oorlog niet zonder de steun van Indiase soldaten/de medewerking van Indiase nationalisten, die nu inlossing van de gedane beloften vroegen.

23 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In de ideologie van het nationaalsocialisme staat het leiderschap/het Führerprincipe centraal. In het affiche blijkt dit uit de nadruk op de leider/de Voorman/de montage van het affiche (met de grote/van onderen gefotografeerde leidersfiguur) 2
- In de ideologie van het nationaalsocialisme staat de verheerlijking van het militaire voorop. In het affiche komt dit naar voren in de nazigroet/de ss-runetekens/het uniform/de propaganda voor de germaansche ss/de 'les van het front' 2

Opmerking

Alleen als er een juist verband wordt gelegd tussen de nazi-ideologie en een element uit het affiche, mogen scorepunten worden toegekend.

24 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Volgens Kem is de Verenigde Staten de grootste/mchtigste van de Geallieerden/'houden' de ander Geallieerde landen erg veel van de grote Verenigde Staten 1
- De ongelijkwaardigheid tussen de Geallieerden/de atoombom/de rijkdom van de Verenigde Staten wekt hebzucht bij de anderen op 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

25 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In de bron wordt gesproken van spanningen tussen de bestaande regeringen die kunnen uitbarsten in een militaire catastrofe. Hieruit blijkt het bestaan van de blokvorming/de Koude Oorlog 2
- Provo bekritiseert in de bron de bestaande maatschappij die zij beschrijven als een rottende boomstronk/als een maatschappij die vergaat door politieke spanningen/die moet worden afgebroken 2

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste 20 kandidaten per school in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 22 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

- bron 1: H.M. Beliën, F.J. Meijer, K.A.D. Smelik, Een geschiedenis van de Oude Wereld, Bronnen, Haarlem 1981, pag. 135.
- bron 2: René van Royen en Sunnyva van der Vegt, Asterix en de waarheid, Amsterdam 1977, pag. 130.
- bron 3: M. Mostert, 754: Bonifatius bij Dokkum vermoord. In: Els Kloek (red.), Verloren Verleden, Hilversum 1999, pag. 8.
- bron 4: ontleend aan: Camerlinckx, Boeren, heren handelaars en stedelingen in de nieuwe tijd. In: Historische Units, Amsterdam 1975, pag. 5
- bron 5: ontleend aan Thomas Hobbes, Leviathan 1651, boek II, Hoofdstuk 17.
- bron 6: ontleend aan: Enquête 1887, Groninger Veenkoloniën, Zitting woensdag 10 september 1890, in: J. Giele, Arbeidersleven in Nederland 1850-1914, Nijmegen 1979, pag. 145-146.
- bron 7: Dieter Frank, De jaren dertig, Utrecht 1988, pag. 154.
- bron 8: www.geheugenvannederland.nl
- bron 9: Mark Bryant, World War II in cartoons, London 2005, pag. 158.
- bron 10: P.A.M. Geurts e.a. Bronnenboek De laatste 50 jaar in teksten en documenten, Amsterdam 1971, pag. 154.